
Institut Ekonomii Politycznej i Planowania
Wydział Ekonomiczny UMCS

Zofia MYKOWSKA

**Zasoby dóbr trwałego użytku w wiejskich gospodarstwach domowych
rejonu kanału Wieprz-Krzna**

Предметы постоянного пользования в деревенских домашних хозяйствах
района канала Вепш-Кшна

The Resources of Objects of Permanent Use in Country Households
in the Wieprz-Krzna Canal Region

Intensyfikacja produkcji rolnej i związany z tym wzrost dochodów rolników stawia w polu zainteresowania, obok problemów produkcyjnych, również problem konsumpcji na wsi. Szczególną uwagę w tym zakresie zwraca popyt ludności wiejskiej na trwałe dobra konsumpcyjne. W przypadku ludności wiejskiej problem popytu na nieżywnościowe dobra konsumpcyjne posiada pewne specyficzne aspekty. Wiążą się one z dwustronnym wykorzystaniem dochodów rolniczych, wynikających ze ścisłego związku, jaki istnieje na wsi między gospodarstwem domowym i warsztatem produkcyjnym.

Powszechnie wiadomo, że wydatki produkcyjne w krótkim okresie ograniczają możliwość zakupu dóbr konsumpcyjnych, niemniej prowadzą do zwiększenia produkcji w przyszłości, co wiąże się z wyższymi dochodami umożliwiającymi wzrost zakupów o charakterze konsumpcyjnym. Szczęólnego znaczenia nabiera więc badanie zmian rozmiarów i struktury zakupów dóbr konsumpcyjnych na wsi. Oczekuje się bowiem, że wzrost dochodu ludności wiejskiej powinien wywołać znaczne zmiany w popycie na tego typu dobra, a z drugiej strony dla rozwijającego się przemysłu wieś staje się ważnym, bardzo chłonnym rynkiem zbytu. Dotychczas pojawiło się bardzo niewiele badań empirycznych w tym zakresie. Z poważniejszych wymienić należy studium Z. Misiaszka analizujące stan zasobów dóbr

trwałego użytku na wsi¹ oraz pracę A. Wosia poświęconą analizie trendów rozwojowych sprzedaży ważniejszych dóbr konsumpcyjnych nieżywnościowych w pionie CRS z próbą prognozy na najbliższe lata². Z prac ważniejszych wymienić można prace Z. Misiaszka³, K. Sokołowskiego⁴ i M. Czerniewskiej⁵. Dorobek badawczy na tym polu jest więc dosyć skromny, a jeszcze większe braki odczuwa się w zakresie badań szczegółowych, dotyczących poszczególnych rejonów kraju. Przedmiotem tego artykułu jest analiza stanu zasobów dóbr konsumpcyjnych trwałego użytku w stosunkowo małym rejonie kraju, ale za to ważnym gospodarczo i ciekawym pod względem poznawczym. Jest to wydzielony gospodarczo obszar woj. lubelskiego, który pozostaje pod wpływem wielkiej inwestycji przeobrażającej, jaką jest Kanał Wieprz-Krzna.

W tych warunkach nasze badania mają spełnić dwa podstawowe zadania poznawcze. Po pierwsze — stanowią one integralną część studiów nad rynkiem dóbr trwałego użytku na wsi, a po drugie — są one fragmentem kompleksowo zaprogramowanych studiów nad ekonomiką rejonu Kanału Wieprz-Krzna, prowadzonych od kilku lat przez lubelski ośrodek badawczy pod ogólnymi auspicjami Komitetu Badania Rejonów Uprzemysławianych PAN. W tym zakresie badania nasze mają przynieść pierwsze rozeznanie stanu zasobów dóbr trwałego użytku na wsi w rejonie KWK. Ma to dosyć duże znaczenie dla określenia dystansu dzielącego ten region od innych, bardziej rozwiniętych rejonów Polski oraz stanowić punkt wyjścia dla badania rejonu KWK pod względem popytu ludności wiejskiej na interesujące nas dobra.

Materiał liczbowy stanowiący podstawę tego typu badań jest bardzo trudno dostępny. Nie mogą go dostarczyć statystyki rynkowe, gdyż nie pozwalają one na wyodrębnienie zakupów dokonywanych wyłącznie przez ludność wiejską. Nie można ograniczyć się do czerpania materiałów ze statystyki obrotów placówek handlowych pionu CRS, gdyż poważnej części zakupów ludność wiejska dokonuje w miastach. Najwłaściwsze byłoby zastosowanie metody badania budżetów domowych, dającej pełne i do-

¹ Z. Misiaszek: *Analiza popytu ludności wiejskiej na trwałe dobra konsumpcyjne*, SIB, Warszawa 1969.

² A. Woś: *Popyt ludności wiejskiej na dobra konsumpcyjne nieżywnościowe*, SIB, Warszawa 1971.

³ Z. Misiaszek: *Tendencje rozwojowe popytu ludności wiejskiej na trwałe dobra konsumpcyjne*, „Rocznik LHW” 1965, z. 5 oraz *Wpływ elektryfikacji na zakup dóbr trwałego użytku*, „Handel Wewnętrzny” 1965, z. 1.

⁴ K. Sokołowski: *Spożycie wsi w Polsce Ludowej*, „Z prac Zakładu Nauk Ekonomicznych PAN” 1957, nr 2 oraz 1958, nr 5.

⁵ M. Czerniewska: *Budżety domowe rodzin chłopskich*, PWE, Warszawa 1963, oraz *Gospodarstwa rolne i ludność o mieszanym źródle dochodów*, PWE, Warszawa 1964.

kładne wyniki, jednak metoda ta jest bardzo kosztowna, a badania muszą być prowadzone w dłuższym okresie czasu. Z tego względu oparliśmy się na jedynej dostępnej nam metodzie badań ankietowych.

Wykorzystaliśmy tu materiały z dwu ankiet. Pierwsza została przeprowadzona w 1967 r. w 433 gospodarstwach z siedmiu celowo dobranych wsi w rejonie KWK, druga zaś przeprowadzona została w 1971 r. w 410 gospodarstwach z pięciu wsi w rejonie KWK. Tymi drogami staraliśmy się zebrać dane dotyczące poziomu zasobów dóbr trwałego użytku oraz obsługi handlowo-usługowej ankietowanych gospodarstw.

ZMIENNE BADANIA

Jako główne zmienne objaśniające przyjęto:

Y_1 — obszar gospodarstw,

Y_2 — przychód pieniężny ze sprzedaży produktów rolnych oraz pracy zarobkowej poza gospodarstwem w przeliczeniu na jednego członka rodziny.

Obszar gospodarstw (Y_1) ustalony został w hektarach fizycznych, bez uwzględnienia urodzajności gleb, co nie powinno jednak prowadzić do istotnych błędów, gdyż zróżnicowanie gleb pod względem ich jakości w rejonie KWK nie jest zbyt wielkie. Nie występują tu zupełnie gleby I i II klasy, a 85,4% ogółu gleb mieści się w klasach od IV do VI.

Obszar gospodarstw tylko w pewnym stopniu może określać poziom ich dochodów, toteż wpływ obszaru gospodarstw na popyt konsumpcyjny ludności wiejskiej jest nie tylko pośredni, ale i niezbyt silny. Różnice intensywności produkcji gospodarstw większych i mniejszych oraz upowszechniające się zarobkowanie poza gospodarstwem, rozluźniają związek między obszarem a poziomem dochodów. Z tego względu wydaje się niezbędne wprowadzenie do naszych rozważań drugiej zmiennej objaśniającej — poziomu przychodów pieniężnych (Y_2).

Jak już wspomnieliśmy, przychody pieniężne nie są zbyt silnie skorelowane z obszarem gospodarstw. Badania nasze potwierdzają tę tezę. Poziom rocznych przychodów ze sprzedaży produktów rolnych oraz pracy zarobkowej poza gospodarstwem przeliczony na jednego członka rodziny w badanych przez nas gospodarstwach przedstawia tabelka na stronie 14.

Wynika to w dużej mierze z różnego udziału dochodów z pracy zarobkowej w przychodach pieniężnych poszczególnych grup obszarowych.⁶

⁶ Udział przychodów z pracy zarobkowej poza gospodarstwem w ogólnej sumie przychodów z pracy zarobkowej poza gospodarstwem w ogólnej sumie przychodów w gospodarstwach rejonu KWK, ankietowanych w 1967 r., kształtował się następująco: w grupie gospodarstw do 3 ha wynosił on 31,2%, w grupie 3—5 ha — 25,3%, w grupie 5—7 ha — 14,6%, w grupie 7—10 ha — 14,1% oraz w grupie 10 ha i więcej — 10,5%.

Z tego względu niezbędne było sklasyfikowanie gospodarstw również według kryterium poziomu przychodów pieniężnych.

Grupy obszarowe gospodarstw w ha	Przychody pieniężne na 1 członka rodziny w zł
do 3 m	5 366
3 — 5	6 116
5 — 7	5 984
7 — 10	5 942
10 i więcej	7 259
średnio	6 210

Najwłaściwsze byłoby tu posłużenie się kategorią dochodu osobistego, który najczęściej jest stosowany do tego typu badań (jeśli w ogóle uwzględniany jest czynnik dochodowy).

Ankieta nasza nie pozwala jednak na oszacowanie wielkości dochodu osobistego, wobec czego posłużymy się wielkością przychodu pieniężnego, który stosunkowo prosto możemy ustalić w oparciu o dane ankiety. Utrudni to nam jednak porównania z wynikami prac innych autorów. Uproszczeniem (prowadzącym jednak do pewnych błędów) jest to, że przyjęliśmy do badania przychód pieniężny uzyskiwany przez gospodarstwa w jednym roku, mimo że zasoby trwałych dóbr konsumpcyjnych określone są nie tyle przez przychody bieżące, ile przez dochody uzyskiwane w przeszłości. Nie powinno to jednak prowadzić do poważniejszych błędów. Wiadomo, że dochody gospodarstw w poszczególnych latach wykazują dość duże wahania, gdyż są funkcją zmieniającego się urodzaju, jednak średnie wieloletnie nie podlegają zbyt głębokim zmianom. Uznając zatem tendencję do stabilności dochodów oraz fakt, że rok 1967/1968, w którym przeprowadzono naszą ankietę, był dla rolnictwa przeciętny, można przypuszczać, że zebrany przez nas materiał jest reprezentatywny.

Zmienną zależną naszego badania X jest stan zasobów poszczególnych dóbr trwałego użytku. Ujęliśmy je w następujących grupach:

- X_1 — meble,
- X_2 — artykuły motoryzacyjne,
- X_3 — artykuły użytku kulturalnego,
- X_4 — artykuły gospodarstwa domowego,
- X_5 — artykuły inne,
- X_6 — dobra trwałego użytku razem.

Zmienne te występują w ujęciu rzeczowym i wartościowym. Ze względu na dużą różnorodność dóbr w poszczególnych agregatach w analizie rzeczowej zajmujemy się tylko niektórymi ważniejszymi dobrami. Obok tego przeprowadzimy także analizę w ujęciu wartościowym, przy czym jako środek agregacji przyjęliśmy ceny zakupu poszczególnych dóbr. Posługiwanie się cenami zakupu prowadzi oczywiście do pewnych uproszczeń, ale są one niestety konieczne, gdyż oszacowanie bieżącej wartości dóbr napotyka na duże trudności metodologiczne. W wielu wypadkach nie można oznaczyć daty zakupu poszczególnych dóbr, a jeszcze trudniej byłoby określić faktyczny stan ich zużycia. Ustalenie *ex ante* stopy rocznego zużycia mogłoby umożliwić określenie bieżącej wartości dóbr, jednak wobec dużej różnorodności sposobów użycia poszczególnych dóbr wymagałoby to skomplikowanych przeliczeń, które jak można z góry przewidzieć nie prowadziłyby do poprawnych oszacowań. W tej sytuacji uznaliśmy, że poprawniej będzie ustalić zasoby trwałych dóbr konsumpcyjnych w cenach zakupu.

Nie będziemy w tym miejscu zajmowali się definicją dóbr trwałego użytku, gdyż niezależnie od tego, jaką przyjęliśmy definicję, objęte naszym badaniem dobra mieszczą się w tej kategorii.⁷

ZASOBY MEBLI (X_1)

Meble stanowią grupę dóbr niezbędnych w każdym gospodarstwie, ale jednocześnie są dość kosztowne, toteż należy się spodziewać, że zakupy ich w dużym stopniu zależą od poziomu przychodów pieniężnych. Dane rachunkowości rolnej IER wykazują, że każde gospodarstwo rolne dokonuje zakupów jakichkolwiek mebli raz na cztery lata, przy czym jednorazowy wydatek na ten cel wynosi przeciętnie 2 910 zł.⁸ Oczywiście, dane te dotyczą gospodarstw silniejszych ekonomicznie, gdyż takie z reguły prowadzą rachunkowość. W przypadku zacofanego ekonomicznie rejonu KWK częstotliwość zakupów oraz wysokość jednorazowych wydatków na meble są znacznie mniejsze. Stosunkowo wysokie ceny oraz słabe zaopatrzenie rynku w meble skłania ludność wiejską do nabywania mebli używanych lub zrobionych na zamówienie (w naszej zbiorowości 25% mebli znajdujących się w gospodarstwach rolnych stanowią meble zrobione na zamówienie, lub zakupione od poprzednich użytkowników). Meble nowe nabywane są najczęściej w większych ośrodkach miejskich, często dosyć odległych od miejsca zamieszkania.

⁷ Definicją dóbr trwałego użytku zajmowali się następujący autorzy: T. Pałaszewska-Reindl: *Konsumpcja dóbr trwałego użytku w Polsce*, PWE, Warszawa 1966; J. Dietl: *Zastosowanie badań popytu konsumpcyjnego w handlu*, IHW, Warszawa 1961, z. 7 i n.

⁸ W oś: *op. cit.*, s. 177.

W badanych przez nas gospodarstwach rejonu KWK poziom zasobów mebli jest bardzo niski. Przeciętnie na jedno gospodarstwo przypada 5 433 zł, zaś na jedną osobę — 1 420 zł wartości zasobów mebli (według cen zakupu). Według danych ankiety z 1967 r. wskaźniki te wynoszą odpowiednio 5 135; i 1 266 zł. Około 60% posiadanych mebli w badanych gospodarstwach przekracza 10 lat użytkowania. Niejednokrotnie na wyposażenie domu w tym zakresie składają się bardzo prymitywne sprzęty robione we własnym gospodarstwie.

Uwzględniając stosunkowo wysokie ceny mebli oraz możliwość zastępowania ich prostymi sprzętami, należy spodziewać się silnej zależności między wartością zasobów a poziomem przychodów pieniężnych, osiąganym przez poszczególne gospodarstwa. Oczywiście związek pomiędzy zasobami mebli a obszarem gospodarstw powinien być znacznie słabszy, zważywszy, że obszar nie jest ściśle skorelowany z dochodami ani przychodami pieniężnymi. Potwierdzają to wyniki naszych badań. Jeśli przyjąć za 100 przeliczone na jednego członka rodziny zasoby mebli gospodarstw 10—15 ha, które osiągały w 1967 r. najwyższe przychody pieniężne, to w pozostałych grupach gospodarstw poziom zasobów mebli wyraża się następującymi wskaźnikami: w grupie gospodarstw do 3 ha zasoby mebli stanowią 4,2%, w grupie 3—5 ha — 92,7%, w grupie 5—7 ha — 94,9%,

Tab. 1. Stan zasobów ważniejszych mebli (w wyrażeniu ilościowym) w przeliczeniu na 100 gospodarstw rejonu KWK ankietowanych w 1967 r. według kryterium poziomu przychodów pieniężnych

The state of resources of more important furniture (in numbers) calculated on 100 farms in the Wieprz-Krzna Canal region covered by the questionnaire in 1967 according to the level of income criterion

Grupy przychodowe gospodarstw (w tys. zł)	Stoły	Krzeseła	Łóżka	Tapczany i wer-salki	Szafy	Kredensy kuchenne
do 2	156	311	220	14	56	31
2 — 5	199	468	239	33	73	38
5 — 7	195	524	234	32	88	47
7 — 10	277	489	223	41	91	59
10 i więcej	336	579	204	70	100	65
Srednio	202	443	225	39	82	48

Źródło: Wyliczenia własne na podstawie ankiety z 1967 r.⁹

⁹ Jeśli to nie będzie wyraźnie zaznaczone, tabele będą zawierały wyliczenia z materiałów ankietowanych 1967 r.

w grupie 7—10 ha — 79,3% i w grupie 15 i więcej ha — 68,82%, średnio dla całej zbiorowości — 88,6%. Analogiczne wskaźniki dla zbiorowości gospodarstw grupy do 2 ha stanowią 99,6%, grupy 2—5 ha — 78,3%, grupy 5—7 ha — 78,6%, grupy 7—10 ha — 78,7% zaś średnie zasoby stanowią 82,3% zasobów mebli grupy gospodarstw 10 ha i więcej. Poza pojedynczymi odchyleniami, wynikającymi najprawdopodobniej z małej liczebności próby, stan zasobów mebli w przeliczeniu na jednego członka rodziny jest wyrównany i nie wykazuje istotnej korelacji z obszarem gospodarstw. Natomiast związek z poziomem przychodów pieniężnych jest zdecydowanie istotny.

Współczynnik korelacji zasobów mebli z poziomem przychodów pieniężnych (wyliczony z danych ankiety 1967 r.) jest bardzo wysoki i wynosi +0,99. Ustaliliśmy również równania regresji, które mają następującą postać:

$$\begin{aligned} X_1 &= -5244,55 + 8,23 Y_2 \\ Y_2 &= 717,04 + 0,11 X_1 \end{aligned}$$

Okazuje się więc, że przyrost zasobów mebli o 1 zł wymaga przyrostu przychodów pieniężnych o 8,23 zł (w przeliczeniu na jednego członka rodziny).

W oparciu o dane tej samej ankiety ustaliliśmy, że rozpiętość między zasobami mebli w grupach ekstremalnych sięga 7,3 punkta, a najsilniejszy wzrost wartościowo ujętych zasobów mebli następuje przy przekroczeniu granicy 10 tys. zł przychodów pieniężnych rocznie na jedną osobę. Dopiero przy tym poziomie przychodów pojawia się możliwość zakupu drogich kompletów mebli, gospodarstwa uboższe kupują zaś meble pojedyncze, tańsze, a nierzadko — jak już wspomnieliśmy — używane.

Analiza zasobów ujętych wartościowo nie daje pełnego obrazu wyposażenia badanych gospodarstw, gdyż nie uwzględnia różnic w cenach płaconych za poszczególne meble i traktuje ich zasoby jako jeden agregat. Cennym uzupełnieniem naszej analizy będą więc dane o stanie zasobów w ujęciu ilościowym. Mają one jednak tę wadę, że pomijają różnice w jakości i standardzie poszczególnych mebli, wobec czego dają tylko przybliżony obraz rzeczywistości. Zaprezentujemy tu jedynie dane odnoszące się do zasobów najważniejszych mebli.

W grupowaniu gospodarstw według kryterium obszaru największe zasoby niemal wszystkich rodzajów mebli posiadają gospodarstwa grupy 10—15 ha. Na ogół uwidacznia się tendencja do wzrostu zasobów mebli przy przechodzeniu od grupy gospodarstw mniejszych do większych; wiązać to należy raczej ze wzrostem liczebności rodzin niż ze zwiększeniem się samego obszaru gospodarstw.

W grupowaniu gospodarstw według kryterium poziomu przychodów pieniężnych widać logiczne zależności. Jak należało oczekiwać, najwyższe zasoby mebli posiadają gospodarstwa osiągające dochody powyżej 10 tys. zł. Na uwagę zasługuje fakt, że przewaga gospodarstw bogatszych nad uboższymi jest większa w zakresie wyposażenia w meble droższe, znacznie mniejsze różnice notuje się natomiast w zasobach tańszych, podstawowych mebli (jak łóżka, krzesła itp.). Relacje zasobów tapczanów i wersalek w ekstremalnych grupach przychodowych gospodarstw wynoszą 1 : 5, kredensów kuchennych 1 : 2,1, natomiast łóżek i krzeseł są znacznie mniejsze (1 : 0,93 i 1 : 1,86). Co więcej zasoby łóżek w przeliczeniu na jedną osobę prawie zupełnie nie są związane z poziomem przychodów pieniężnych, natomiast droższe sprzęty tego samego typu (jak tapczany i wersalki) koncentrują się głównie w gospodarstwach bogatszych. Przeliczenie zasobów łóżek oraz tapczanów i wersalek na jedną osobę daje następujące wyniki:

Grupy przychodowe gospodarstw (w tys. zł)	Łóżka	Tapczany, i wersalki
do 2	0,57	0,03
2 — 5	0,55	0,08
5 — 7	0,56	0,08
7 — 10	0,60	0,11
10 i więcej	0,65	0,23
średnio	0,56	0,10

Zestawione liczby świadczą przeciętnie o bardzo niskim wyposażeniu ankietowanych gospodarstw w podstawowe meble. Ogólnie rzecz biorąc, różnice między zasobami mebli w ujęciu ilościowym w poszczególnych grupach są znacznie mniejsze niż różnice ujawnione w analizie wartościowej zasobów mebli. Jednak i tu widać wyraźną zależność między poziomem zasobów mebli a wysokością przychodów pieniężnych. Ujawnia się również wpływ liczebności rodzin na poziom tych zasobów, wydaje się natomiast, że mniejsze znaczenie ma tu wpływ miejskiego modelu konsumpcji, gdyż w gospodarstwach mniejszych, w których powszechniejsze jest zarobkowanie poza gospodarstwem, w związku z czym i częstsze kontakty z miastem, poziom zasobów mebli jest stosunkowo niski.

ZASOBY ARTYKUŁÓW MOTORYZACYJNYCH (X_2)

Grupa ta obejmuje: motocykle, skutery, motorowery i samochody. Rowery nie są co prawda artykułem motoryzacyjnym, jednak ze względu na podobny charakter ich użytkowania zaliczamy je umownie do grupy artykułów motoryzacyjnych. W ankietowanych gospodarstwach nie odnotowano ani jednego samochodu, toteż pominiemy je w naszych rozważaniach. Przedmiotem naszej analizy będzie poziom zasobów pozostałych artykułów motoryzacyjnych zarówno w ujęciu wartościowym, jak i ilościowym.

W wyniku dynamicznego rozwoju motoryzacji zasoby tych dóbr w gospodarstwach wiejskich stale wzrastają. Oczywiście więcej tego typu dóbr zakupuje się w regionach rozwiniętych, gdzie rolnicy dysponują wyższymi dochodami. W rejonie KWK zasoby sprzętu motoryzacyjnego są stosunkowo niskie, co niewątpliwie związane jest ze stosunkowo niskimi dochodami i przychodami pieniężnymi. Artykuły motoryzacyjne (poza rowerami) są bardzo kosztowne, przy tym zaspokajają potrzeby wyższego rzędu. Znaczenie ich jest oczywiście większe na wsi niż w mieście, gdyż stanowią tu główny środek lokomocji indywidualnej, uzupełniający braki w rozwoju komunikacji publicznej. Odległości od wszelkiego rodzaju urzędów i placówek handlowych są na wsi znacznie większe niż w mieście, w związku z czym posiadanie jakiegoś środka lokomocji indywidualnej w wielu wypadkach staje się koniecznością. Z drugiej strony dobra te są relatywnie drogie, co czyni je dostępnymi tylko dla zamożniejszych gospodarstw. Jest więc uzasadnione przypuszczenie, że zasoby artykułów motoryzacyjnych i popyt na nie zdeterminowane są sytuacją finansową gospodarstw i wykazują związek nie tylko z bieżącymi przychodami pieniężnymi, ale także z obszarem gospodarstw (artykuły motoryzacyjne można w warunkach wiejskich traktować jako środek produkcji).

Potwierdzają to dane ankiety przeprowadzonej w 1967 r. Wartość zasobów artykułów motoryzacyjnych przeliczona na jedno gospodarstwo wynosi średnio 2 122 zł, zaś na jednego członka rodziny 542 zł, przy czym zaznacza się wyraźny wzrost (ujętych wartościowo) zasobów przy przechodzeniu od niższych do wyższych grup obszarowych.

Jeśli przyjmiemy za 100 wartość zasobów w przeliczeniu na 1 osobę w grupie gospodarstw 10—15 ha, to wartość tych artykułów w grupie do 3 ha stanowi 46,8%, w grupie 3—5 ha — 52,8%, w grupie 5—7 ha — 85,6% i w grupie 7—10 ha — 88,7% tych zasobów. Wyjątek stanowią gospodarstwa ponad 15 ha, słabiej wyposażone w środki transportu indywidualnego, ale wymik dla tej grupy obszarowej obarczony może być błędem statystycznym wynikającym z małej liczebności próby (11 gospodarstw).

Związek między zasobami artykułów motoryzacyjnych a poziomem przychodów pieniężnych jest jeszcze bardziej wyraźny.

Największy wpływ na poziom zasobów artykułów motoryzacyjnych wywiera więc wysokość przychodów pieniężnych. Zależność między tymi dwiema zmiennymi jest istotna i w naszym przypadku wyraża się współczynnikiem korelacji równym $+0,89$ (dotyczy zasobów w przeliczeniu na jednego członka rodziny). Siłę związku osłabia tu nieco odchylenie w dół zanotowane w grupie 5—7 tys. zł. Jak łatwo ustalić z danych tab. 2, wynika ono z dużej liczebności rodzin w tej grupie przychodowej.

Tab. 2. Zasoby artykułów motoryzacyjnych (X_2) w gospodarstwach rejonu KWK ankietowanych w 1967 r., według kryterium poziomu przychodów pieniężnych
Resources of motorized articles (X_2) on farms in the Wieprz-Krzna Canal region covered by the questionnaire in 1967, according to the level of income criterion

Grupy przychodowe gospodarstw w tys. zł	Poziom przychodów przeciętnego gospodarstwa w grupach (w zł)	Zasoby artykułów motoryzacyjnych w zł na		Grupa przychodowa 10 tys. i więcej = 100 (zasoby na 1 członka rodziny)
		jedno gospodarstwo	jednego członka rodziny	
do 2	1 344	1 119	364	38,5
2 — 5	3 542	1 881	466	47,2
5 — 7	6 042	1 922	312	33,0
7 — 10	8 364	2 413	549	58,1
10 i więcej	15 379	3 070	944	100,0
Srednio	6 133	2 122	542	57,4

Równanie regresji liniowej zasobów artykułów motoryzacyjnych względem przychodów pieniężnych ma postać:

$$X_2 = -3189,49 + 19,21 Y_2$$

Znaczy to, że dla zwiększenia tych zasobów o 1 zł niezbędny jest przyrost przychodów pieniężnych o 19,21 zł w przeliczeniu na jednego członka rodziny, a więc więcej niż w przypadku mebli. Podobnie jak w analizie zasobów innych dóbr, ustaliliśmy również równanie regresji przychodów pieniężnych względem stanu zasobów artykułów motoryzacyjnych. Ma ono postać:

$$Y_2 = 249,63 + 0,04 X_2$$

Wysokość przychodów pieniężnych określa nie tylko poziom zasobów

Tab. 3. Zasoby artykułów motoryzacyjnych w gospodarstwach rejonu KWK ankietowanych w 1967 r. (w sztukach na 100 gospodarstw), według kryterium poziomu przychodów pieniężnych

Resources of motorized articles on farms in the Wieprz-Krzna Canal region covered by the questionnaire in 1967 (in pieces for 100 farms), according to the level of income criterion

Grupy przychodowe gospodarstw	Motocykle i skutery		Motorowery i rowery	
	Liczba	Zasoby grupy 10 tys. i więcej = 100	Liczba	Zasoby grupy 10 tys. i więcej = 100
do 2	9,8	38,4	54,9	61,0
2 — 5	14,6	57,2	72,0	80,0
5 — 7	15,2	59,6	75,4	83,8
7 — 10	18,3	71,7	60,7	67,3
10 i więcej	25,5	100,0	90,0	100,0
Srednio	17,1	67,0	69,7	77,3

artykułów motoryzacyjnych; wpływa ona również na strukturę tych zasobów. Gospodarstwa bogatsze wykazują przewagę w zakresie wyposażenia w dobra droższe (motocykle, motorowery i skutery). Srednio na 100 gospodarstw przypada 17,1 motocykli i skuterów oraz 69 motorowerów i rowerów, a ich zasoby w poszczególnych grupach gospodarstw są wyraźnie uzależnione od poziomu przychodów pieniężnych.

Rowery są dobrami już dawno rozpowszechnionymi na wsi, przy tym koszt ich zakupu jest stosunkowo niski. Zrozumiałe jest więc, że ich zasoby nie są w takim stopniu limitowane wysokością przychodów pieniężnych, jak zasoby motocykli i skuterów.

Wyposażenie badanych gospodarstw rejonu KWK w artykuły motoryzacyjne ocenić trzeba jako niskie. Nie wydaje się przy tym, aby wyniki ankiety mogły być obciążone większym błędem. Podane przez nas liczby można więc przyjąć jako wystarczająco dokładne odbicie stanu zasobów. Ścisła ocena poziomu zasobów możliwa byłaby tylko wówczas, gdybyśmy dysponowali materiałem porównawczym. Brak jednak obecnie badań na ten temat w rejonach, które porównywalne byłyby z obszarem KWK. Do porównań możemy przyjąć jedynie wyniki ankiety przeprowadzonej przez Z. Misiaszka w 1963 r. w 1 937 gospodarstwach 12 województw Polski¹⁰ oraz materiały rachunkowości rolnej IER¹¹.

¹⁰ Misiaszek: *Analiza popytu ludności wiejskiej...*, s. 73.

¹¹ Woś: *op. cit.*, s. 101.

Tab. 4. Zasoby niektórych artykułów motoryzacyjnych w gospodarstwach rejonu KWK, objętych badaniem ankietowym Z. Misiaszka oraz w gospodarstwach prowadzących rachunkowość rolną IER w roku 1967/1968 (zasoby w szt. na 100 gospodarstw)
 Resources of some of the motorized articles on farms in the Wieprz-Krzna Canal region, embraced by Z. Misiaszka's questionnaire research, and on farms which kept their account books in 1967/1968 according to the standards of the Institute of Agricultural Economy (resources in pieces for 100 farms)

Wyszczególnienie	Motocykle i skutery	Motorowery i rowery
Gospodarstwa rejonu KWK	17,1	69,7
Gospodarstwa obj. ankietą Z. Misiaszka	30,3	75,8
Gospodarstwa rachunkowiczów IER	27,0	98,8

Analiza liczb zawartych w tab. 4 wskazuje na wyraźną przewagę gospodarstw objętych badaniem Z. Misiaszka oraz gospodarstw prowadzących rachunkowość rolną IER nad gospodarstwami rejonu KWK. Zaznaczyć przy tym należy, że materiał nie jest tu w pełni porównywalny, gdyż w ankiecie przeprowadzonej w rejonie KWK ujęto łącznie motocykle i skutery oraz motorowery i rowery, co nie pokrywa się z grupowaniem Z. Misiaszka, który zebrał materiały dotyczące zasobów motocykli i rowerów. Uwzględniając tę różnicę należy przyjąć, że dystans dzielący gospodarstwa rejonu KWK od objętych badaniem Z. Misiaszka jest jeszcze większy. Porównanie z gospodarstwami rachunkowiczów wypada jeszcze mniej korzystnie. Niski stan zasobów w rejonie KWK świadczy o tym, że popyt na artykuły motoryzacyjne jest tu limitowany przez ostrą barierę dochodową, której przełamanie w krótkim czasie nie jest raczej możliwe. Pewną poprawę może przynieść upowszechnienie kredytu konsumpcyjnego lub sprzedaż ratalna.

ZASOBY ARTYKUŁÓW UŻYTKU KULTURALNEGO (X_3)

Grupa ta obejmuje dość duży asortyment dóbr. Mieszczą się w niej radiodbiorniki, głośniki, adaptory, magnetofony, aparaty fotograficzne, instrumenty muzyczne i inne. Niektóre z nich nie występują w ogóle w badanych przez nas gospodarstwach (aparaty fotograficzne i sprzęt fotograficzny oraz magnetofony), inne występują w niewielkich ilościach (telewizory i adaptory). Najwięcej spotyka się radiodbiorników, głośników i instrumentów muzycznych.

Ogólnie rzecz biorąc, artykuły użytku kulturalnego należy traktować jako dobra wyższego rzędu. Ceny ich są jednak dość zróżnicowane, toteż niektóre z tych dóbr mogą być kupowane nawet przez gospodarstwa najbiedniejsze. Należy przy tym stwierdzić, że zasoby artykułów użytku kulturalnego nie są określane jedynie przez poziom dochodów gospodarstw. Na ich poziom wpływa również stan zelektryfikowania wsi, poziom kultury rolników oraz inne czynniki ekonomiczne i pozaekonomiczne.

W przypadku rejonu KWK stan elektryfikacji nie działa zbyt silnie na poziom zasobów użytku kulturalnego i niektórych sprzętów gospodarstwa domowego. Omal wszystkie wsie i ogromna większość gospodarstw posiada prąd elektryczny. Według danych za 1968 r. było tu 68,9% gospodarstw zelektryfikowanych (w całym województwie lubelskim — 74,6%), podczas gdy we wsiach objętych naszym badaniem aż 93,7% gospodarstw posiadało prąd elektryczny. Pozostałe gospodarstwa są odległe od centrum wsi i linii elektrycznej i ich elektryfikacja powiązana jest z poważnymi kosztami.

Jak już zostało wielokrotnie stwierdzone przez socjologów, poziom kultury (a co za tym idzie — również zapotrzebowanie na dobra kultury narodowej) związany jest bardzo silnie z poziomem rozwoju gospodarczego danego regionu. Suponować więc należy, że w słabo rozwiniętym rejonie KWK stan zasobów użytku kulturalnego będzie niski.

Potwierdzają to dane ankiety przeprowadzonej w 1967 i 1971 r. w badanym rejonie. W populacji badanej w 1967 r. na jedno gospodarstwo przypada średnio 1 076 zł wartości artykułów użytku kulturalnego, a na jednego członka rodziny — 278 zł. Według ankiety z 1971 r. wskaźniki te wynoszą odpowiednio 1 715 zł i 423 zł. Zasoby te — jak należało się spodziewać — nie wykazują silnego związku z obszarem gospodarstw. Jeśli zasoby grupy gospodarstw 10—15 ha przyjmiemy za 100, to zasoby gospodarstw do 3 ha stanowią 85,7%, grupy 3—5 ha — 111,2%, grupy 5—7 ha — 80,9%, grupy 7—10 ha — 90,6%, a średnie zasoby stanowią 94,8%. Brak związku między obszarem a poziomem zasobów artykułów użytku kulturalnego jeszcze wyraźniej widać w materiale ankietowym zebrany w 1971 r. Przyjmując zasoby grupy gospodarstw 10 ha i więcej za 100, obliczone dla innych grup wskaźniki kształtują się następująco: dla gospodarstw do 2 ha — 170,2%, dla grupy 2—5 ha — 91,8%, dla grupy 5—7 ha — 80,7%, a dla grupy 7—10 ha — 67,7%.

Wyniki ankiety w 1967 i 1971 r. nie są ze sobą całkowicie zbieżne, wobec czego niebezpieczne byłoby formułowanie jakichkolwiek uogólnień na ich podstawie. Natomiast związki z przychodami pieniężnymi układają się o wiele bardziej logicznie. Grupowanie gospodarstw według poziomu przychodów pieniężnych pokazuje, że stan zasobów artykułów użytku kulturalnego wzrasta — i to bardzo szybko — w miarę jak prze-

Tab. 5. Zasoby artykułów użytku kulturalnego (X_3) w gospodarstwach rejonu KWK ankietowanych w 1967 r. według poziomu przychodów pieniężnych
Resources of article of cultural use (X_3) on farms in the Wieprz-Krzna Canal region covered by the questionnaire in 1967, according to the level of income criterion

Grupy przychodowe gospodarstw (w tys. zł)	Wartość artykułów użytku kulturalnego w zł na		Grupa przychodowa 10 tys. i więcej = 100 (zasoby na 1 osobę)
	jedno gospodarstwo	jednego członka rodziny	
do 2	750	184	34,2
2—5	948	224	41,5
5—7	968	240	44,7
7—10	972	261	48,6
10 i więcej	1687	537	100,0
średnio	1076	278	51,8

chodzimy od niższych do wyższych grup dochodowych, przy czym zasadniczy „skok” następuje wraz z przekroczeniem granicy 10 tys. zł na jedną osobę.

Różnica między grupami ekstremalnymi wynosi 658 punktów. Jest więc prawie tak samo wysoka, jak w przypadku mebli. Współczynnik korelacji pomiędzy poziomem przychodów pieniężnych a wartościowo ujętymi zasobami artykułów użytku kulturalnego jest bardzo wysoki i wynosi +0,95. Interesujące nas w tym przypadku linie regresji objaśniają się równaniami:

$$Y_3 = -3572,44 + 36,33 Y_2$$

$$Y_2 = 122,78 + 0,024 Y_3$$

Zależność między poziomem przychodów pieniężnych a zasobami artykułów użytku kulturalnego, ujętymi łącznie, jest znacznie wyraźniejsza niż w przypadku poszczególnych dóbr. Jest to zrozumiałe, gdyż pomiędzy poszczególnymi dobrami zachodzi substytucja, a im wyższy jest stopień substytucji dóbr, tym silniejszy jest związek dużych agregatów z czynnikiem dochodu i tym słabszy związek z poszczególnymi elementami tych agregatów. I tak, w badanej przez nas w 1967 r. zbiorowości gospodarstw największe zasoby telewizorów znajdują się w gospodarstwach grupy przychodowej 10 tys. i więcej (5,5 telewizorów w przeliczeniu na 100 gospodarstw), najwięcej radioodbiorników mają gospodarstwa 5—7 tys. (64,4 sztuk na 100 gospodarstw), najwięcej głośników gospodarstwa 5—7 tys. (38,3 szt. na 100 gospodarstw), a adapterów — gospodarstwa 7—10 tys. (5,5 szt. w przeliczeniu na 100 gospodarstw).

Poziom zasobów artykułów użytku kulturalnego w ankietowanych gospodarstwach rejonu KWK możemy ocenić zestawiając wyniki uzyskane w 1967 r. z analogicznymi danymi dla gospodarstw prowadzących rachunkowość IER oraz z wynikami ankiety Z. Misiaszka. Dla wyników ankiety z 1971 r. nie znajdujemy punktów odniesienia.

Tab. 6. Stan zasobów ważniejszych dóbr użytku kulturalnego w gospodarstwach rejonu KWK na tle wyników innych badań (w sztukach na 100 gospodarstw)
The state of more important resources of goods of cultural use in farms in the Wieprz-Krzna Canal region on the background of results of other researches (in pieces for 100 farms)

Źródła	Telewizory	Radio- odbiorniki	Głośniki	Adaptery
A. Rejon KWK				
— Ankieta z 1967 r.	1,9	47,3	27,9	2,7
— Ankieta z 1971 r.	11,2	53,6	22,4	5,6
B. Gospodarstwa prowadzące rachunkowość rolną IER 1967/1968 rejon południowo-wschodni)				
	10,5	66,2	—	—
C. Gospodarstwa badane przez Z. Misiaszka (w 1963 r.)				
	4,9	69,2	—	—

Źródła: *Rocznik statystyczny 1969*, Warszawa GUS, s. 533, tab. 47 (836); Misiaszek: *Analiza popytu ludności wiejskiej...*, s. 54.

Z danych ankiety przeprowadzonej w 1967 r. w rejonie KWK wynika, że stan zasobów telewizorów jest tu kilkakrotnie niższy aniżeli w innych częściach kraju, natomiast w przypadku radioodbiorników dys-tans jest tu o wiele mniejszy. Jeśli jednak przyjąć za miarodajne wyniki ankiety z 1971 r., to okazuje się, że w ciągu zaledwie 4 lat stan zasobów telewizorów wzrósł tu 6-krotnie, nieznacznie wzrosła liczba odbiorników radiowych, zmalała zaś liczba głośników, co można potraktować jako wyraz substytucji głośników przez radioodbiorniki i telewizory.

ZASOBY ARTYKUŁÓW GOSPODARSTWA DOMOWEGO (X_4)

Grupa „artykuły gospodarstwa domowego” obejmuje (obok drobnego sprzętu kuchennego) szereg artykułów drogiej, jak: pralki, odkurzacze, lodówki i elektryczny sprzęt kuchenny (prodiże), stanowiących dobra o charakterze luksusowym, niezbyt jeszcze rozpowszechnione na wsi. Według szacunków A. Wosia, pod koniec lat sześćdziesiątych pralkę posiadało co drugie, a lodówkę — co dwudzieste gospodarstwo chłopskie. Podobnie niski stopień nasylenia gospodarstw wiejskich notowało się w przypadku odkurzaczy. W gospodarstwach rejonu KWK poziom zasob-

bów wymienionych dóbr jest znacznie niższy niż w innych rejonach kraju. W 1967 r. tylko dwa gospodarstwa spośród 433 badanych posiadały lodówkę, pralkę posiadało co piąte gospodarstwo, a odkurzacz był tu dobrem zupełnie nie spotykanym. Ankieta z 1971 r. ujawniła, że 14 gospodarstw spośród 410 (3,4%) posiada lodówkę, pralki stwierdzono w 40% gospodarstw, a odkurzacze wystąpiły tylko w 7 gospodarstwach (1,7%). Ten stan rzeczy wiąże się oczywiście z niskim poziomem rozwoju ekonomicznego i przeciętnie niskim poziomem przychodów pieniężnych badanych gospodarstw.

Czynnikami hamującym popyt na droższe artykuły gospodarstwa domowego są przede wszystkim relatywnie wysokie ceny, zakorzenione tradycje i niechęć do nowości. Wysokie ceny i — co za tym idzie — bariera dochodowa, występują wszędzie, jednak w rejonach słabo rozwiniętych ujawniają się odpowiednio wcześniej niż gdzie indziej, toteż zasoby takich dóbr, jak pralki, lodówki i odkurzacze, są tu znacznie niższe. Niemniej obserwuje się ostatnio relatywnie szybki wzrost popytu właśnie na terenach najbardziej zacofanych, co pozwala sądzić, że również w rejonie KWK zasoby zmechanizowanych artykułów gospodarstwa domowego będą stopniowo wzrastały, zwłaszcza jeśli inwestycje melioracyjne uruchomią tu spiralę wzrostu dochodów.

Tab. 7. Zasoby artykułów gospodarstwa domowego (X_4) w gospodarstwach rejonu KWK ankietowanych w 1967 r., według kryterium poziomu przychodów pieniężnych Resources of household goods (X_4) on farms in the Wieprz-Krzna Canal region covered by the questionnaire in 1967, according to the level of income criterion

Grupy przychodowe gospodarstw (w tys. zł)	Wartość artykułów gospodarstwa domowego w zł na:		Grupa przychodowa 10 tys. i więcej = 100 (zasoby na 1 osobę)
	jedno gospodarstwo	jednego członka rodziny	
do 2	1 418	363	29,9
2—5	1 835	433	35,7
5 —7	2 646	555	45,5
7—10	2 761	743	61,1
10 i więcej	3 809	1 215	100,0
Srednio	2 457	635	52,4

Zajmijmy się teraz czynnikiem determinującym stan zasobów artykułów gospodarstwa domowego. Związek z obszarem nie jest tu istotny. Zwraca uwagę relatywnie wysoki stan zasobów badanych dóbr w gospodarstwach mniejszych obszarowo. Jest to z pewnością wynikiem wpływu zarobkowania poza gospodarstwem. Podobnie jak w przypadku dóbr użytku kulturalnego ujawnia się tu wpływ miejskiego modelu konsumpcji. Najistotniejszy jednak wpływ na wysokość zasobów artykułów gospodarstwa domowego wywierają przychody pieniężne. Potwierdzają to dane tab. 7.

Związek pomiędzy tymi zmiennymi wyraża się współczynnikiem korelacji $+0,98$. Regresja stanu zasobów artykułów gospodarstwa domowego względem przychodów pieniężnych wyraża się równaniem:

$$X_4 = -3442,82 + 15,68 Y_2$$

Regresja natomiast przychodów pieniężnych względem zasobów artykułów gospodarstwa domowego objaśnia się równaniem:

$$X_2 = 231,88 + 0,62 X_4$$

Z danych wynika więc, że zwiększenie stanu zasobów o 1 zł na jednego członka rodziny wymaga wzrostu przychodów pieniężnych o 15,68 zł (również na jednego członka rodziny). Różnice stanu zasobów pomiędzy gospodarstwami ekstremalnymi są istotne i sięgają 70 punktów. Wydaje się to rozumiałe. Gospodarstwa o niższych przychodach pieniężnych nie stać na zastąpienie prostych artykułów gospodarstwa domowego droższymi sprzętami elektrycznymi, gospodarstwa bogatsze kupują natomiast znacznie więcej stosunkowo drogiej artykułów zmechanizowanych, co znajduje wyraz w wartościowo ujętym agregacie omawianych dóbr.

Tab. 8. Stan zasobów ważniejszych artykułów gospodarstwa domowego w rejonie KWK na tle wyników innych badań (w sztukach na 100 gospodarstw)
Resources of more important household goods in the Wieprz-Krzna Canal region on the background of results of other researches (in pieces for 100 farms)

Źródła	Pralki	Lodówki	Żelazka	Prodiże
A. Rejon KWK				
— Ankieta z 1967 r.	20,7	0,4	77,6	58,0
— Ankieta z 1971 r.	40,0	3,4	83,1	—
B. Gospodarstwa prowadzące rachunkowość rolną IER 1967/1968 (rejon południowo-wschodni)				
	37,5	1,9	—	—
C. Gospodarstwa badane przez				
Z. Misiaszka (w 1963 r.)	44,0	2,9	—	—

Źródła: Jak w tabeli 6.

Poziom zasobów artykułów gospodarstwa domowego w ankietowanych gospodarstwach rejonu KWK należy ocenić jako niski. Punktem odniesienia mogą tu być, jak w przypadku artykułów użytku kulturalnego, gospodarstwa prowadzące rachunkowość rolną IER oraz gospodarstwa zbadane przez Z. Misiąszka. Dane porównawcze zestawiono w tab. 8.

Wyniki tych porównań są analogiczne do uzyskanych w analizie porównawczej zasobów dóbr użytku kulturalnego. Stan zasobów artykułów gospodarstwa domowego jest tu znacznie niższy niż w innych rejonach kraju, ale dynamika wzrostu jest ostatnio dosyć szybka, z czego wynika, że rejon KWK ma szanse zmniejszyć nieco opóźnienia w rozwoju.

ZASOBY ARTYKUŁÓW INNYCH (X_5)

W grupie „artykuły inne” mieszczą się dobra o dość różnorodnym charakterze (jak: pierzyny, koce, kołdry, dywany, firany i zasłonki, lustra, zegary itp.). Zaspakajają one bardzo różne potrzeby; różne są także ich ceny. Należy przeto oczekiwać, że poziom ich zasobów w poszczególnych grupach gospodarstw będzie wykazywał dosyć duże różnice, mimo iż część dóbr tego rodzaju należy do niezbędnych w każdym gospodarstwie domowym. Rzeczywiście relacje pomiędzy ekstremalnymi grupami obszarowymi mają się tu jak 1 : 1,3, zaś między ekstremalnymi grupami przychodowymi jak 1 : 1,8 (zasoby w przeliczeniu na jednego członka rodziny). Współczynnik korelacji zasobów artykułów innych z poziomem przychodów pieniężnych wynosi tu 0,994, a równanie regresji zasobów względem poziomu przychodów pieniężnych ma postać:

$$X_5 = -13413,35 + 8,97 Y_2,$$

zaś równanie regresji przychodów względem zasobów przyjmuje postać:

$$Y_2 = 1574,98 + 0,10 X_5$$

ZASOBY DÓBR TRWAŁEGO UŻYTKU RAZEM (X_6)

Jeśli potraktujemy łącznie zasoby mebli, artykułów motoryzacyjnych, artykułów użytku kulturalnego, gospodarstwa domowego i innych otrzymamy jednolity pod pewnymi względami agregat. Artykuły mieszczące się w nim charakteryzują się długim okresem użytkowania i stosunkowo wysokimi cenami jednostkowymi.

Stan zasobów dóbr trwałego użytku jest efektem skumulowanych zakupów tych artykułów w latach ubiegłych. Zakupy bieżące uwarunkowane są wieloma czynnikami, czasem dość przypadkowymi. Czynniki te zostają wyeliminowane, gdy rozpatrujemy zasoby dóbr trwałego użytku,

które mogą być eksploatowane kilka, a nawet kilkanaście lat. W tak długim okresie zakupy determinowane są przede wszystkim możliwościami finansowymi, toteż współczynnik korelacji łącznych zasobów dóbr trwałego użytku z poziomem przychodów pieniężnych jest bardzo wysoki. W naszym przypadku wynosi on $+0,994$. W pewnej mierze wynika to również ze wzajemnego uzupełniania się poszczególnych rodzajów dóbr.

Jednocześnie należy podkreślić, że w naszym przypadku mamy do czynienia ze zjawiskiem korelacji łącznej, polegającej na tym, że zmienne $X \dots X_6$ (rozumiane jako zasoby poszczególnych dóbr), z uwagi na to, że uruchamiają określone wydatki na ich zakup, stanowią część zmiennej objaśniającej Y_2 (poziom przychodów pieniężnych). Korelacja łączna zachodzi przede wszystkim między poziomem przychodów a bieżącymi zakupami, ale i w przypadku zasobów widać jej ślady. W takich przypadkach korelacja jest tym silniejsza im większą część zmiennej Y_2 stanowią zmienne X .

W badanym przez nas rejonie KWK utrzymuje się jeszcze w dużej skali produkcja naturalna. Na konsumpcję i cele produkcyjne przeznaczają się dużą część produktów wytworzonych we własnym gospodarstwie. W związku z tym odpowiednio większą część przychodów pieniężnych przeznaczają się na zakup artykułów pochodzenia przemysłowego, co podnosi oczywiście siłę związku zasobów dóbr trwałego użytku z poziomem przychodów pieniężnych i tłumaczy wysoki współczynnik korelacji, jaki uzyskaliśmy w toku naszego badania.

Zasoby dóbr trwałego użytku wzrastają bardzo szybko wraz z poziomem przychodów pieniężnych i osiągają zdecydowanie najwyższy poziom w gospodarstwach najbogatszych (zmiana ma tu charakter skołowy). Dopiero przekroczenie poziomu 10 tys. zł w przeliczeniu na jednego członka rodziny rocznie stwarza gospodarstwu możliwość zakupu droższych dóbr trwałego użytku.

Regresja łącznych zasobów dóbr trwałego użytku (X_6) względem czynnika przychodów pieniężnych wyraża się równaniem liniowym:

$$X_6 = -8921,51 + 2,81 Y_2$$

co oznacza, że zwiększenie zasobów tych dóbr o 1 zł na jednego członka rodziny wymaga wzrostu przychodów pieniężnych o 2,81 zł również w przeliczeniu na jedną osobę. Regresja przychodów pieniężnych względem zasobów dóbr trwałego użytku objaśnia się natomiast równaniem:

$$Y_2 = 3215,63 + 0,39 X_6$$

Biorąc za podstawę dane tab. 9 obliczyliśmy współczynniki punktowej elastyczności zasobów dóbr trwałego użytku względem czynnika

Tab. 9. Zasoby dóbr trwałego użytku (X_8) w gospodarstwach rejonu KWK ankietowanych w 1967 r. według kryterium poziomu przychodów pieniężnych
Resources of goods of permanent use (X_8) on farms in the Wieprz-Krzna Canal region covered by the questionnaire in 1967, according to the level of income criterion

Grupa przychodowa gospodarstw (w tys. zł)	Wartość zasobów dóbr trwałego użytku w zł na:		Grupa przychodowa 10. tys. i więcej = 100 (zasoby na 1 członka rodziny)
	jedno gospodarstwo	jednego człowieka	
do 2	13 090	4 391	40,9
2 - 5	18 021	4 104	49,4
5 - 7	19 651	4 567	55,0
7 - 10	21 791	5 765	69,4
10 i więcej	27 229	8 302	100,0
średnio	20 830	5 385	64,8

przychodowego. Współczynniki te osiągają następujące wartości w poszczególnych grupach gospodarstw:

Grupy przychodowe (w tys. zł)	Współczynniki elastyczności zasobów
do 2	—
2 — 5	0,46
5 — 7	0,89
7 — 10	0,88
10 i więcej	0,80
średnio	0,21

Elastyczność punktowa wzrasta więc w miarę przechodzenia od niższych do wyższych grup przychodowych, a następnie stabilizuje się. Przeciętna elastyczność (obliczona z wartości ekstremalnych) jest znacznie niższa od elastyczności punktowych. Jest to zgodne z teorią ekonomii, która już dawno sformułowała tezę, że elastyczność popytu na poszczególne dobra jest wyższa niż na grupy dóbr. Taką też prawidłowość obserwujemy w przypadku elastyczności zasobów.

Wyliczone współczynniki elastyczności zasobów wykazują, iż bogatsze gospodarstwa nie tylko kupują więcej dóbr trwałego użytku, a tym samym mają większe zasoby, ale wskazują również na fakt, że do pewnego poziomu przyrost przychodów pieniężnych wywołuje coraz większy przyrost zasobów dóbr trwałego użytku.

WNIOSKI

Przeprowadzona analiza zasobów dóbr trwałego użytku w gospodarstwach chłopskich rejonu KWK nasuwa pewne wnioski dotyczące ogólnego poziomu tych zasobów oraz współzależności z czynnikami determinującymi ich poziom w poszczególnych grupach gospodarstw.

1. Absolutny poziom zasobów trwałych dóbr konsumpcyjnych w gospodarstwach rejonu KWK znacznie odbiega od średniej normy krajowej oraz od zasobów w innych porównywalnych rejonach. Dystans dzielący rejon KWK od innych obszarów kraju jest większy w przypadku dóbr o wysokich cenach jednostkowych niż w przypadku dóbr relatywnie tańszych. Jest to cecha szczególna rejonów słabo rozwiniętych. Wynika stąd, że postęp w tej dziedzinie nie odbywa się równomiernie. Upowszechnienie się pewnych nowości wymaga zwykle pewnego czasu. Nieliczne gospodarstwa stosunkowo szybko przechwytyują nowości inne po pewnym dłuższym lub krótszym okresie, a pewna grupa gospodarstw nigdy nie zakupi dóbr nowoczesnych, bądź ze względu na niskie dochody, bądź z powodu konserwatyizmu czy innych irracjonalnych przyczyn. Im słabiej rozwinięty jest rejon, tym więcej oczywiście dóbr trwałego użytku można zaliczyć do grupy nierozpowszechnionych jeszcze nowości i tym więcej gospodarstw, które z dużym opóźnieniem lub nigdy ich nie nabędą.

2. Nasze badania empiryczne wykazały, że obszar gospodarstw niezbyt silnie skorelowany jest ze stanem zasobów trwałych dóbr konsumpcyjnych. Brak związku zasobów z obszarem wynika przede wszystkim z niezbyt silnego wpływu obszaru na poziom dochodów gospodarstw (wpływ ten osłabiają różnice w intensywności produkcji i dochody z pracy zarobkowej poza gospodarstwem) jest również wynikiem działania efektu demonstracji. Czynnikiem, który odgrywa decydującą rolę w kształtowaniu się zasobów dóbr trwałego użytku, są dochody gospodarstw (w naszym przypadku — przychody pieniężne).

3. Zasoby dóbr trwałego użytku nie rosną równomiernie w miarę przechodzenia od niższych do wyższych przychodowych grup gospodarstw. Najsilniejszy wzrost zaznacza się przy przejściu z grupy 7—10 tys. do grupy 10 i więcej tys. zł przychodu rocznie. Można więc przypuszczać, że istnieją progi popytu. W naszym przypadku progiem tym jest granica 10 tys. zł. Po przekroczeniu jej pojawia się inny jakościowo popyt. Gospo-

darstwa nie tylko kupują większą ilość egzemplarzy poszczególnych dóbr, ale nabywają inne rodzaje dóbr niedostępne dla gospodarstw biedniejszych.

4. Korelacja pomiędzy przychodami pieniężnymi a zasobami poszczególnych dóbr jest bardzo wysoka i w naszej zbiorowości gospodarstw prawie we wszystkich przypadkach kształtuje się powyżej $+0,9$. Uwzględniając nawet fakt, że współczynniki obliczone zostały dla niewielkiej liczby elementów ($n = 5$), co obniża ich wartość poznawczą, uznać jednak trzeba, że korelacja między poziomem przychodów pieniężnych a zasobami dóbr trwałego użytku we wszystkich przypadkach jest istotna.

5. Reakcje stanu zasobów trwałych dóbr konsumpcyjnych na zmianę poziomu przychodów pieniężnych zmierzaliśmy za pomocą współczynników elastyczności punktowej zasobów. Współczynniki te wyższe są dla grup gospodarstw bogatszych niż biedniejszych. Oznacza to nie tylko, że gospodarstwa bogatsze kupują więcej trwałych dóbr konsumpcyjnych, ale to, że jednostkowy wzrost przychodów pieniężnych powoduje tu wyższy przyrost zasobów niż w gospodarstwach uboższych. Największą elastycznością przychodową charakteryzują się artykuły gospodarstwa domowego, artykuły użytku kulturalnego oraz artykuły motoryzacyjne, co z uwagi na charakter potrzeb zaspakajanych przez te dobra, uznać trzeba za wiarygodne i uzasadnione. Wyliczone przez nas współczynniki elastyczności nie są w sensie absolutnym wysokie, jednak przypomnieć należy, że nie są to współczynniki elastyczności popytu, a elastyczności zasobów względem przychodów pieniężnych.

Wnioski te mogą dać pewne wskazówki dla polityki zaopatrzenia wsi w nieżywnościowe dobra konsumpcyjne w omawianym rejonie. Oczekiwany wzrost dochodów rolników rejonu KWK wymaga wzrostu dostaw nieżywnościowych dóbr konsumpcyjnych przede wszystkim wyższego rzędu, jak: artykuły użytku kulturalnego, elektryczne sprzęty gospodarstwa domowego, artykuły motoryzacyjne i meble. Wzrost popytu na te dobra nie będzie oczywiście zbyt gwałtowny. Zwiększenie produkcji rolnej w oparciu o inwestycję melioracyjną, jaką jest Kanał Wieprz-Krzna, wymaga znacznego wzrostu wydatków o charakterze produkcyjnym. Po uzyskaniu wzrostu intensywności produkcji należy jednak liczyć się ze znacznym wzrostem popytu konsumpcyjnego.

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются результаты анкетных исследований о состоянии накопления предметов постоянного пользования в единоличных крестьянских хозяйствах, расположенных в районе канала Вепш-Кшна. Исследования проводились в 1967 г. Они позволяют, с одной стороны,

определить размеры и структуру спроса в этот период, а с другой — степень насыщения этих хозяйств предметами постоянного пользования, а также показывают разницу, которая в этом отношении выделяет район канала от других, более развитых районов Польши.

Установлено, что уровень накопления в домашних деревенских хозяйствах этого района предметов постоянного пользования значительно отличается от средней нормы в стране, а также от показателей других сравниваемых районов, причем это отличие касается прежде всего предметов с высокими единичными ценами. В слабо развитых районах много таких хозяйств, которые вследствие низких доходов, плохо развитой сети торговой и сети предприятий бытового обслуживания, а также вследствие консерватизма или по каким-то другим причинам покупают небольшие количества товаров постоянного пользования. Распространение здесь новых товаров требует довольно много времени. Фактором, играющим решающую роль в формировании структуры накопления предметов постоянного пользования, является уровень денежных доходов, получаемых единоличными крестьянскими хозяйствами. Значительное изменение в уровне накопления наблюдается после превышения некоторого порога доходов. Корреляция накопления предметов постоянного пользования по отношению к уровню денежных доходов была очень высокая, а коэффициенты подсчитываемой эластичности накоплений по отношению к доходному фактору обнаружили тенденции к росту по мере перехода хозяйств из групп с низкими доходами в группы с более высокими доходами. Отсюда следует, что богатые хозяйства не только покупают больше предметов постоянного пользования и тем самым их накопления были большими, но они также сильнее реагировали на единичный прирост денежных доходов предназначая его большую часть на покупку рассматриваемых предметов постоянного пользования.

SUMMARY

The article contains the analysis of the results of a questionnaire research regarding the state of resources of permanent consumer goods in individual agricultural farms in the Wiepr-Krzna Canal region, carried out in 1967. On one hand this analysis allows to define the extent and structure of demands in the mentioned period, on the other it defines the up to date degree in which the farms demands for permanent consumer goods are satisfied and shows the distance, as regards this question, between the Wieprz-Krzna Canal region and other more developed Polish regions.

It appears that the level of resources of permanent consumer goods of farms in the Wieprz-Krzna Canal region, significantly differs from the average country standard and from resources of other comparable regions and the differences are larger when expensive goods are concerned. In undeveloped regions there are more farms which buy a small amount of more expensive goods of permanent use because of low incomes, unsatisfactory number of shops and workshops or because of conservatism or for other reasons. The popularization of new articles takes rather a long period there. The income level of agricultural farms, but more significant changes in the level of resources occur however after exceeding a certain income threshold, is the factor which plays a decisive role in the formation of the level and structure of resources of goods of permanent use. The correlation between the resources of goods of permanent use and the level of income was very high and the coefficients of punctual elasticity of resources in relation to the income factor has the increasing tendency when we pass from lower to higher farm income groups. From this it follows that rich farms not only buy more goods of permanent use and owing to this have larger resources of these goods, but also respond stronger to the individual income increase and reserve a greater part of it for acquiring the mentioned goods.